

PRILOG TEORIJI PRIVREDNOG RASTA
– Normalna (prirodna) stopa privrednog rasta i investicija –

I

Privredni rast jedno je iz skupa pitanja u vezi privrednog razvoja. Ostala pitanja iz tog skupa tiču se: 1) ciljeva, 2) strukture, 3) metoda i oblika, 4) faktora, kao i 5) drugih aspekata privrednog razvoja. Sva ova pitanja moraju se u praksi razmatrati kompleksno.

Pažnja u ovom radu posvećena je samo privrednom rastu (*PR*). On se poistovećuje sa rastom društvenog proizvoda. Izražava se iznosom porasta društvenog bruto proizvoda (ΔDBP). Isto tako, izražava se i relativno: koeficijentom ili stopom njegovog porasta. Može se, dakle, prikazati i utvrditi na sledeći način:

$$PR = \Delta DBP = DBP_1 - DBP_0, \text{ odnosno}$$

$$PR_k = DBP_k = DBP_1 / DBP_0, \text{ ili}$$

$$PR_s = DBP_s = \frac{(DBP_1 - DBP_0) 100}{DBP_0}.$$

Utvrđivanje privrednog rasta na ovaj način vrši se *ex post*. Međutim, problem je upravo u tome kako ga utvrditi anticipativno. Suštinu ovog problema čine mnoga pitanja. Rešavanjem tog problema treba uglavnom utvrditi:

- koji su to činioci normalne (prirodne) stope privrednog rasta i kako se ona izračunava,
- koje su prepostavke ovakve stope privrednog rasta,
- koji je to minimalni privredni rast i da li je takav rast poželjan,
- kako se utvrđuje i u čemu je značaj tzv. ravnotežnog privrednog rasta,
- koje su prepostavke i mogućnosti privrednog rasta po stopi većoj od normalne, te
- koji iznos investicija je neophodan za obezbeđenje ostvarivanja anticipativno utvrđenog privrednog rasta, i kako se taj iznos izračunava.

Sva ova pitanja biće ovde razmatrana i biće dati njihovi odgovori. Pored ovih pitanja javljaju se i neka druga – do danas otvorena pitanja ekonomskog znanstvenog problema. Ona su nezabilazna i neodvojiva od postavljenog problema, pa će u ovom radu biti reči i o njima.

II

U ekonomskoj teoriji i praksi prevladavaju shvatanja da je minimalni privredni rast onaj koji omogućava ostvarivanje istog, nepromjenjenog, iznosa društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka po stanovniku. Obezbeđuje ga njemu svojstveni iznos investicija. "U teoriji privrednog rasta takve se investicije obično nazivaju demografske investicije. To drugim riječima znači da pod demografskim investicijama podrazumijevamo one investicije koje je potrebno investirati da bi se u uvjetima porasta stanovništva *per capita* društveni proizvod i nacionalni dohodak zadržali na istom već dostignutom nivou."¹⁾

Ova shvatanja zasnivaju se na izvesnim pretpostavkama u vezi uzroka privrednog rasta: na uvažavanju rasta stanovništva i na zanemarivanju razvoja proizvodnih snaga, tj. povećanja produktivnosti rada. Međutim, produktivnost rada se ne može zanemarivati. "Analiza karakteristika privrednog razvoja obično se temelji na dva faktora, i to: a) na porastu produktivnosti rada, i b) na povećanju količine živog rada. Iz odnosa ovih dvaju faktora u strukturi stope privrednog razvoja izvodi se jedan od osnovnih kriterija za vrednovanje većeg ili manjeg stupnja intenzivnosti odnosno ekstenzivnosti privrednog razvoja. Suptilnija analiza kvalitete privrednog razvoja uzima u obzir doprinos svakog od proizvodnih faktora određenoj stopi privrednog rasta."²⁾ Koeficijent privrednog rasta ima svoj prirodni (normalni) oblik. On se može prikazati sledećom funkcijom:³⁾

$$PR_k = P_k \times R_k.$$

U literaturi se ova funkcija češće navodi u sledećem obliku:⁴⁾

$$PR_s = P_s + R_s + (P_s \times R_s) / 100.$$

(Gde je: PR_k , PR_s – koeficijent, odnosno stopa privrednog rasta; P_k , P_s – koeficijent, odnosno stopa porasta produktivnosti rada; R_k , R_s – koeficijent, odnosno stopa porasta broja stanovnika, tj. broja zaposlenih radnika).

Prema navedenoj funkciji, za koeficijent normalnog rasta privrede može se reći da je jednak:

- koeficijentu rasta produktivnosti rada, ako broj stanovnika stagnira, odnosno
- proizvodu (umnošku) koeficijenata rasta produktivnosti rada i stanovništva, u uslovima izvesnih promena ovih determinanti.

Porast produktivnosti rada je zakonita pojava. Jednim delom, on je rezultat spontanog razvoja proizvodnih snaga. Pretpostavljati da nema porasta produktivnosti rada, znači pretpostavljati da nema ni razvoja proizvodnih snaga. Zbog toga je minimalni privredni rast neodrživ.

U slučaju jednakosti stope privrednog rasta i stope rasta stanovništva, tj. u slučaju minimalnog privrednog rasta, dolazi do izvesnih negativnih pojava i poremećaja u društvenoj proizvodnji. Oni su prikazani kvantitativno u sledećem primeru (P-1).

Prilikom zamene utrošenih sredstava za rad dolazi do nabavke produktivnijih elemenata ovih sredstava i povećanja tehničkog sastava elemenata roizvodnje (tj. do povećanja produktivnosti rada). Neka je godišnja stopa povećanja produktivnosti rada 2,5%. Ako je, na primer, vek trajanja sredstava za rad 10 godina ($N = 10$), onda će se svake go-

dine u privredi zamenjivati 1/10 tih sredstava. Nova (zamenjena) sredstva, kojim se zamenjuju ona dotrajala (nabavljena još pre 10 godina), biće produktivnija za $10 \times 2,5\%$. Ona će za toliko zahtevati manje radnika u procesu-proizvodnje – u segmentu privrede u kome je došlo do zamene. Odnosno, sa tom zamenom ukupna sredstva u privredi (zamenjena i nezamenjena) biće produktivnija za 2,5%, a to znači da će se za toliko smanjiti potreban broj radnika u celoj privredi. Zbog toga je u uslovima stagnacije stanovništva neophodan privredni rast jednak rastu produktivnosti rada. U protivnom, nabavku produktivnijih sredstava za rad pratila bi pojava viška zaposlenih ili otpuštanje radnika.

Smanjenje broja zaposlenih usled nabavke produktivnijih sredstava za rad neće dovesti do smanjenja društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka po stanovniku. Ono se neće odraziti na smanjenje potrošnje po stanovniku – ako povećanje zarada onih koji nisu izgubili posao bude jednak povećanju produktivnosti rada (ta potrošnja ostaće na istom nivou). Ali će u ovom slučaju doći do povećanja potrošnje po zaposlenom. Dakle, do akumulacije socijalnih nejednakosti. Zbog toga takvu politiku razvoja (tj. politiku minimalnog privrednog rasta) ne vode danas ni kapitalističke zemlje.

III

Prikaz normalnog privrednog rasta na osnovu navedene funkcije zasniva se,だlje, na jednom konkretnom primeru (P–2). On je naveden u različitim mogućim uslovima, tačno utvrđeni uslovi određuju slučaj, tj. varijantu ovog primera. Osnovna prepostavka u njemu jeste povećanje produktivnosti rada po godišnjoj stopi od 2,5%.

Dodajna sredstva za rad u privredi ove godine (neophodna radi zapošljavanja dodajne radne snage i obezbeđenja normalnog privrednog rasta) produktivnija su u odnosu na njena angažovana sredstva za rad u prošloj godini za 2,5%. Prema tome, i prema onom što je rečeno o produktivnosti zamenjenih i nezamenjenih sredstava, sledi da će ukupna sredstva za rad u privredi (nezamenjena, zamenjena i dodajna) u odnosu na ona iz prethodne godine biti produktivnija za 2,5%. Ovaj zaključak javlja se kao prepostavka u navedenoj funkciji privrednog rasta, kao i u navedenom primeru.

Prvi slučaj karakteriše stagnacija stanovništva i porast produktivnosti rada. Koeficijent normalnog privrednog rasta jednak je ovde koeficijentu porasta produktivnosti rada.

U drugom i trećem slučaju, koeficijent normalnog privrednog rasta jednak je proizvodu koeficijenata porasta produktivnosti rada i stanovništva ($PR_k = DBP_k = P_k \times R_k$). A u četvrtom i petom, proizvodu koeficijenata porasta produktivnosti rada, stanovništva i opštег nivoa cena (inflacije): $PR_k = DBP_k = P_k \times R_k \times I_k$. Zajedničko u drugom i trećjem slučaju jeste povećanje produktivnosti (za 2,5%) i broja stanovnika (za 1%); u četvrtom i petom, pored toga, i povećanje opšteg nivoa cena za 5% godišnje. U trećem i petom slučaju prikazano je i povećanje zarada (Z), po stopi povećanja produktivnosti rada.

Navedeni primer pruža mogućnost utvrđivanja više zaključaka u vezi sa privrednim rastom. Ali i drugih zaključaka, koji se mogu uzeti kao mogući predlozi odgovora na neka fundamentalna, do danas otvorena pitanja ekonomskih nauka. Evo tih zaključaka:

1. Koeficijent normalnog privrednog rasta ima sledeći opšti matematički izraz: $PR_k = DBP_k = P_k \times R_k \times I_k$ (gde je, po pravilu, $P_k > 1$);

2. Ako su tzv. unutrašnje rezerve u društvenoj proizvodnji iscrpljene, onda povećanje DBP npr. za 10% zahteva u istoj meri: a) povećanje angažovanih i povećanje utrošenih sredstava za rad, te b) povećanje utrošenih predmeta rada, a najčešće i njihovog angažovanog iznosa. Iz toga sledi da je koeficijent porasta vrednosti utrošenih sredstava za proizvodnju (C_k) jednak koeficijentu porasta DBP .

P-1: Primer sagledavanja minimalnog privrednog rasta

Godina i slučaj	<i>C</i>	<i>V</i>	<i>M</i>	<i>DBP</i>	<i>P_k</i>	<i>R_k</i>	Pretpostavljeni koeficijenti promene faktora	<i>Z_k</i>
Početna godina	60	40	40	140				
1. slučaj	i k	60 1	40 1	40 1	140 1	1,025 1	1	1
2. slučaj	i k	60 1	39,02 0,975610	40,98 1,0245	140 1	1,025 1	0,975610 1	
<i>Z</i> 3. slučaj	i k	60 1	40 1	40 1	140 1	1,025 1	0,975610 1,025	

KARAKTERISTIKE PRIMERA:

- Privredni rast stagnira, a produktivnija sredstva za rad (za 2,5% usled zamenje jednog njihovog dela) zahtevaju manje radne snage;
- U prvom slučaju nema otpuštanja radne snage pa je karakterističan njen višak. Zbog toga nema povećanja produktivnosti rada. Potrošnja po stanovniku ostaje na istom nivou;
- U drugom slučaju pretpostavlja se otpuštanje viška radne snage. Produktivnost je veća za 2,5%. Potrošnja po stanovniku se smanjuje, a po zaposlenom stagnira jer zarade ostaju na istom nivou;
- U trećem slučaju pretpostavlja se otpuštanje viška radne snage i povećanje zarada za 2,5%. Produktivnost rada je veća za 2,5%. Potrošnja po stanovniku se ne menja jer povećanje zarada kompenzira smanjenje zaposlenih;
- U drugom i trećem slučaju koeficijenti promene stanovništva i broja zaposlenih su nejednaki.

OBJAŠNJENJE SIMBOLA I POSTUPKA IZRAČUNAVANJA:

- C* – vredn. utr. sred. za rad;
V – vredn. utr. radne snage;
M – višak vrednosti;
i – iznos;
k – koeficijent promene;

$$k = \frac{C_1, V_1, M_1, DBP_1}{C_0, V_0, M_0, DBP_0}$$

P_r – produktivnost rada;
P_{T₀} = 3,5 = 140/40;
P_{T₁} = 3,5 x 1,025 = 3,5875;
 $140/3,5875 = 39,02439 = V$.

P-2: Primer sagledavanja normalnog privrednog rasta

Godina i slučaj	C	V	M	DBP	Pretpostavljeni koeficijenti promene faktora		
					Rk	Zk	Rk
Početna godina							
	60	40	50	150			
1. Slučaj	i	61,5	40	52,25	153,75	1,025	1
	k	1,025	1	1,045	1,025		
2. Slučaj	i	62,115	40,4	52,7725	155,2875	1,025	1,01
	k	1,03525	1,01	1,05545	1,03525		1
3. Slučaj	i	62,115	41,41	51,7625	155,2875	1,025	1,01
	k	1,03525	1,03525	1,03525	1,03525		1,025
Naredna godina							
4. Slučaj	i	65,22075	42,42	55,41112	163,05187	1,025	1,01
	k	1,0870125	1,0605	1,1082224	1,0870125		1,05
5. Slučaj	i	65,22075	43,4805	54,350625	163,05187	1,025	1,01
	k	1,0870125	1,0870125	1,0870125	1,0870125		1,025

Ovaj zaključak zasniva se na nepromjenjenoj efikasnosti navedenih sredstava (tj. njihove parcijalne ekonomičnosti), kao i na nepromjenjrenom obrtu, tj. broju obrta, njihovog angažovanog iznosa. Za privredu u celini ovo je realna pretpostavka, ali ne i za individualnog robnog proizvođača. Jer, on ima mogućnost da ostvaruje (i obično ostvaruje) uslove i rezultate različite od prosečnih.

Do istog zaključka dolazi se, sa druge strane, i analizom kretanja iznosa (V) i drugih elemenata vrednosti DBP . Iznos (V) raste sa porastom broja stanovnika (tj. broja zaposlenih, R) i zarada. Ako je povećanje zarada jednako povećanju produktivnosti rada, onda je koeficijent porasta iznosa (V) jednak koeficijentu porasta DBP . Tada nema ni povećanja eksploracije pa je $Vk = Mk$. Iz toga sledi i da je $Ck = DBPk$;

3. Porast ($V + M$) jednak je porastu DBP , što proizilazi iz prethodnog zaključka. Međutim, porast (V) nije jednak porastu (M). Kako praksa pokazuje, zarade se povećavaju nešto sporije, a neiskorišćena mogućnost njihovog povećanja (koju pruža povećanje produktivnosti rada) koristi se za skraćenje radnog dana;

4. Zarade treba povećavati i u zavisnosti od kretanja inflacije, i to u istoj meri. Ako se inflacija ne uključuje potupuno u zarade, dolazi do povećanja koeficijenta odnosa (M) prema (V). To jest, do njenog prevladjivanja na teret zaposlenih;

5. Porast zarada utiče na kretanje viška vrednosti i koeficijent odnosa (M) prema (V). Može se reći konkretnije:

a) da je $Mk = Vk$, te da se koeficijent odnosa (M) prema (V) ne menja – ako je porast zarada jednak porastu produktivnosti rada,

b) da je $Mk > Vk$, te da se koeficijent odnosa (M) prema (V) povećava – ako je porast zarada manji od porasta produktivnosti rada, kao-i

c) da je $Mk < Vk$, te da se koeficijent odnosa (M) prema (V) smanjuje – ako je porast zarada veći od porasta produktivnosti rada.

Prema navedenom, koeficijent promene viška vrednosti (Mk) pod uticajem promene zaposlenosti, produktivnosti rada i zarada – može se izračunati na ovaj način:

$$Mk = \frac{(V + M) Pk \times Rk - V \times Rk \times Zk}{M}$$

Ili, uz pretpostavku i izvesnog stepena inflacije, na osnovu sledećeg obrasca:

$$Mk = \frac{(V + M) Pk \times Rk \times Ik - V \times Rk \times Zk \times Ik}{M};$$

6. Koeficijent porasta viška vrednosti (Mk) veći je od koeficijenta porasta broja zaposlenih radnika (Rk). To znači da višak vrednosti po zaposlenom raste. Međutim, to je i normalno. Jer sa povećanjem produktivnosti rada u društvenoj proizvodnji i značaja neporizvodnog rada, dolazi i do povećanja potrebe za iznosom viška vrednosti;

7. Organski sastav elemenata proizvodnje izražen odnosom (C) prema (V) trebalo bi da raste (pošto je porast zarada nešto sporiji od porasta produktivnosti rada). Ali ovako izražen, organski sastav elemenata proizvodnje može biti u protivurečnosti sa njihovim tehničkim sastavom. (Proizilazi da on stagnira ili opada – ako je porast zarada jednak ili veći od porasta produktivnosti rada i inflacije. A to nije tačno. Zato ga treba sagledavati i preko odnosa realnog iznosa utrošenih sredstava za proizvodnju (C) i broja zaposlenih (R);

8. Adekvatni izraz produktivnosti rada ne može biti odnos DBP prema (V), nego odnos realnog iznosa DBP i broja zaposlenih radnika (tačnije, i efektivno utrošenog radnog vremena);

9. Porast produktivnosti rada omogućava povećanje potrošnje po stanovniku u istoj meri. Koeficijent porasta DBP i ND po stanovniku ($DBPSk$) može se prikazati kao količnik koeficijenata porasta obima prizvodnje i porasta zaposlenih:

$$DBPSk = OPk/Rk = (Pk \times Rk)/Rk.$$

Sa njim je u neposrednoj vezi koeficijent povećanja potrošnje po stanovniku, i po zaposlenom ($POSk$)⁶. Tu vezu pokazuje najčešće sledeća relacija:

$$POSk < DBPSk.$$

Međutim, nije nemoguća ni relacija:

$$POSk > DBPSk.$$

Povećanje potrošnje po stanovniku (i po zaposlenom) moguće je ako rast zarada premašuje eventualnu inflaciju. Međutim, on ne bi trebalo da je premašuje više nego što iznosi porast produktivnosti rada. Zašto? Zato što onda lična potrošnja prekriva druge neophodne oblike potrošnje (delimično ih supstituiše) i umanjuje ih, a to u krajnjem slučaju, kasnije, dovodi i do njenog smanjenja.

Koeficijent porasta DBP po stanovniku može se u širem smislu poistovetiti sa koeficijentom povećanja potrošnje po stanovniku. Ali se ovde ne radi samo o ličnoj potrošnji, nego o skupu svih oblika potrošnje po stanovniku;

10. Koeficijent odnosa ($C + V + M$) prema ($C + V$), i koeficijent odnosa ($V + M$) prema ($C + V$) – imaju tendenciju povećanja. Naravno, pod pretpostavkom da rast zarada zaostaje za rastom produktivnosti rada.

Isto se može reći i za koeficijent odnosa ($V + M$) prema angažovanom, predujmljenom, iznosu ($C + V$);

11. Tendenciju porasta ima i koeficijent odnosa (M) prema utrošenom, odnosno angažovanom iznosu ($C + V$). (Pod navedenom pretpostavkom ;

12. Opšti koeficijent promene cena dobija se kao količnik koeficijenata porasta DBP i porasta obima proizvodnje. (Rast obima proizvodnje uslovljen je povećanjem zaposlenosti i produktivnosti rada: $OPk = Pk \times Rk$;

13. Ako je povećanje zarada manje od povećanja produktivnosti rada – javljaju se dve mogućnosti: 1) dodajnog povećanja viška vrednosti, ili 2) skraćenja radnog vremena. Iskoriščavanje druge mogućnosti dovodi do određenih modifikacija upravo navedenog primera i zaključaka na osnovu tog primera.⁷

Na sledećem, novom, primeru (P-3) zasniva se prikaz ovih modifikacija. Njihova sadržina je u sledećem:

a) Skraćivanje radnog vremena slabi mogućnost povećanja obima proizvodnje i vrednosti DBP . Izgubljeni radni časovi na ime skraćenja radnog vremena znače izgubljeni deo obima proizvodnje i vrednosti DBP . Koeficijent normalnog privrednog rasta manji je od napred utvrđenog ($PRk = DBPk = Pk \times Rk \times Ik$). On se u ovom slučaju može izračunati pomoću sledećeg obrasca:

$$DBPk = \frac{(C + V + M) Pk \times Rk \times Ik - V \times Rk \times Ik (Pk - Zk)}{(C + V + M)}.$$

Ili - ako se $(C + V + M)$ u brojiocu, odnosno u imeniocu, zameni jedinicom – pomoću obrasca:

$$DBPk = Pk \times Rk \times Ik - \frac{V}{DBP_0} Rk \times Ik (Pk - Zk);$$

b) Skraćivanje radnog vremena dovodi i do promene odnosa $(V + M)$ prema (C) , u korist (C) . To jest, koeficijent promene $(C + V)$ manji je od koeficijenta promene (C) . Može se izračunati na osnovu sledećeg obrasca:

$$(V + M)k = \frac{(V + M) Pk \times Rk \times Ik - V \times Rk \times Ik (Pk - Zk)}{(V + M)}$$

Ili, ako je $(V + M) = 1$, pomoću obrasca:

$$(V + M)k = Pk \times Rk \times Ik - \frac{V}{(V + M)} Rk \times Ik (Pk - Zk);$$

c) Koeficijent promene radnog vremena (RVk) koji proističe iz neiskorišćene mogućnosti za povećanje zarada (koju pruža povećanje produktivnosti rada) može se izračunati pomoću obrasca:

$$RVk = DBPk/Pk \times Rk \times Ik;$$

ć) Adekvatni izraz produktivnosti rada je količnik realnog iznosa DBP (tj. obima proizvodnje) i efektivno utrošenog radnog vremena. Koeficijent povećanja produktivnosti rada može se dobiti deobom koeficijenata povećanja realnog iznosa DBP i efektivno utrošenog radnog vremena:

$$Pk = DBPk/Rk \times RVk.$$

č) Koeficijent odnosa $(V + M)$ prema utrošenom, odnosno angažovanom iznosu $(C + V)$ zavisi od onosa (M) i (C) : 1) raste, ako je $M > C$, 2) opada, ako je $M < C$, ili 3) stagnira, ako je $M = C$;

d) Ostale značajnije modifikacije (koje pokazuje navedeni primer) izražavaju se u sledećim odnosima:

- $Ck > DBPk > (V + M)k$,
- $Mk = Pk \times Rk \times Ik$,

pri čemu je $Mk > Vk$, te

- $Pk > POSk$,

$$\text{gde je } POSk = \frac{OPk}{Rk} = \frac{(Pk \times Rk) RVk}{Rk};$$

đ) Do skraćivanja radnog vremena ne dolazi svake godine (jer bi to skraćivanje bilo neznatno), nego posle izvesnog perioda. U toku ovog perioda, pošto je rast zarada niži od rasta produktivnosti rada, dolazi do ostvarivanja dodajnog viška vrednosti. Njega bi

trebalo namenski akumulirati. Na primer, u viđu materijalnih i novčanih rezervi, koje bi se koristile nakon skraćivanja radnog vremena. Na taj način bi se eliminisali poremećaji usled osetnog smanjenja radnog vremena. To jest, posledice osetnog smanjenja obima proizvodnje i strukture njene vrednosti;

14. Navedeni zaključci zahtevaju proveru u konkretnoj ekonomskoj stvarnosti. Ali, ovde se javljaju mnogi problemi: 1) nedostaju duže vremenske serije, zbog relativno kratkog perioda razvoja socijalizma (ako bi se provera vršila u uslovima socijalističke robe prizvodnje), 2) podaci u dužim vremenskim serijama nisu potpuno uporedivi (jer je metodologija obračuna i evidencije podataka često menjana), 3) zarade su često rasle i brže od porasta produktivnosti rada, 4) dolazi u izvesnim slučajevima do stagnacije i pada produktivnosti rada (posebno, kada se politika pretpostavlja ekonomiji i zanemaruju zakoni te ekonomije), 5) u društveno ekonomskom razvoju javljaju se (bar do sada) i periodi stagnacije, pa i vraćanja društva unazad, 6) privredni ciklusi remete, povremeno, ravnomernost dinamike i strukture privrednog razvoja, itd...

Njihovu zasnovanost na toj stvarnosti, i realnost, potvrđuju u značajnoj meri istraživanja mnogih ekonomista iz najrazvijenijih kapitalističkih zemalja. Ali i istraživanja ekonomista iz ostalih zemalja, pa i iz naše zemlje. Analizirajući privredni život najrazvijenijih kapitalističkih zemalja (posebno SAD) u ovom veku oni zapažaju:⁸⁾ 1) da najamne realno rastu, čak proporcionalno rastu produktivnosti rada, 2) da se učešće radne snage u ukupnom proizvodu bitno ne manja, 3) da se u njemu ne menja bitno ni učešća vlasnika kapitala, 4) da je odnos kapitala i proizvodnje približno konstantan, te 5) da stopa profita ne pokazuje tendenciju opadanja, već oscilira u okviru privrednih ciklusa. Ovome treba dodati i zapažanja ekonomista da kapitalni koeficijent ima tendenciju opadanja.⁹⁾

Drugi ovde navedeni zaključak uzet je – u većoj ili manjoj meri – kao polazna osnova ostalih. Njega u značajnoj meri potvrđuju i empirička istraživanja odnosa kapitala prema proizvodnji (i drugih odnosa) u SAD u periodu 1900–1970. godine, koja navodi P.A. Samuelson. Na osnovu tih istraživanja on zaključuje "da je odnos između kapitala i proizvodnje u toku ovoga veka ostao otrilike nepromjenjen". Isto zaključuju i mnogi drugi ekonomisti, o čemu piše: "Mnogi savremeni ekonomisti – profesori Robert Eisner, sa univerziteta Northwestern, i Alvin Hansen, sa Harvardskog univerziteta, i dr Gerhard Colm, iz Udruženja za nacionalno planiranje, kao i drugi – zastupaju mišljenje da je odnos kapitala prema proizvodnji bezmalo tehnička konstanta i da bi svaki pokušaj akumuliranja kapitala preko stope koju traži godišnji rast proizvodnje uskoro postao bezuspešan. Profiti ili rente od opreme bi veoma opali posle velikih kapitalnih investicija kao što su bile one 1955–1957. i 1964–1967. godine. Iz toga će proizići višak kapaciteta a ono smanjenje profita koje će uslediti uništiće privatnu investicionu delatnost, kao što se to desilo godina privredne neaktivnosti posle 1957. Prema tome, tvrde oni, svaka dugoročna teorija mora da se oslanja na nepromjenjeni odnos kapitala prema proizvodnji kao što je to pokazano u stvarnim podacima koji s iskorisceni u Slici 37–3."¹⁰⁾

P-3: Primer sagleđavanja normalnog privrednog rasta u uslovima skraćivanja radnog dana

Godina i slučaj	<i>C</i>	<i>V</i>	<i>M</i>	<i>DBP</i>	Pretpostavljeni koeficijenti promene faktora			
					<i>Pk</i>	<i>Rk</i>	<i>Zk</i>	<i>Ik</i>
Početna godina	60	40	50	150				
1. Slučaj	i K	61,5 1,025	40,8 1,02	51,25 1,025	153,55 1,02366667	1,025 1,025	1 1,02	1
2. Slučaj	i K	62,115 1,03525	41,208 1,0302	51,7625 1,03525	155,0855 1,0339033	1,025 1,025	1,01 1,02	1
Naredna godina	i K	65,22075 1,0870125	43,2684 1,08171	54,350625 1,0870125	162,83977 1,0855984	1,025 1,025	1,01 1,02	1,05
3. Slučaj								

NAPOMENE I LITERATURA:

- 1) Dragomir Vojnić: Investicije i društvena reprodukcija, Informator, Zagreb, 1977., str. 45.
- 2) Konzorcijum ekonomskih instituta za makro projekt "Privredni sistem SFRJ": Privredni sistem SFR Jugoslavije – svodni prikazi istraživanja, Informator, Zagreb, 1978., str. 252.
- 3) Ova funkcija zasniva se na pretpostavci da nema nezaposlenih i potencijalno nezaposlenih radnika. Kap i na pretpostavci već uspostavljene optimalne strukture proizvodnje, te visokog nivoa razvijenosti.
- 4) Pri tome se njen drugi deo ($Ps \times Rs$) obično zanemaruje. Vidi npr.: Dragomir Vojnić, Citirano delo, str. 34. Ili, Nikola Čobeljić: Privreda Jugoslavije – rast, struktura i funkcionisanje, Savremena administracija i IEI, Beograd, 1972., str. 110.
- 5) Onih koji omogućavaju povećanje produktivnosti rada.
- 6) Koeficijent povećanja lične potrošnje po stanovniku (POS_k) jeste količnik koeficijenata V_k i R_k . Sa druge strane, koeficijent povećanja lične potrošnje po zaposlenom (POZ_k) jednak je koeficijentu porasta zarada. Z_k . Može se reći da je $POS_k = POZ_k$, jer je $POS_k = V_k/R_k = (R_k \times Z_k)/R_k = Z_k$.
- 7) Do njegove modifikacije dolazi i ako je porast zarada veći od porasta produktivnosti rada. Međutim, ova mogućnost se ovde zanemaruje.
- 8) Vidi, na primer, Paul A. Samuelson: Ekonomija, Savremena administracija, Beograd, 1969., str. 765–802.
- 9) "Svi teoretičari privrednog rasta slažu se da postoji dugoročni, sekularni trend opadanja vrednosti kapitalnih koeficijenata. To istovremeno znači da postoji sekularni trend poboljšavanja ekonomske efikasnosti i društvene rentabilnosti investicija." (Dragomir Vojnić: Citirano delo, str. 38.)
- 10) Paul A. Samuelson: Citirano delo, str. 790.

Dr VLADIMIR SERJEVIĆ
assistant de la Faculte de Droit de Niš

— Résumé —

CONTRIBUTION A LA THEORIE DE LA CROISSANCE ECONOMIQUE
— Taux normal (naturel) de l'acroissement economique et investissements —

Dans cet article l'attention est consacrée à la croissance economique. A savoir au problème de l'établissement anticipatif de la croissance économique. De nombreuses questions font l'essence de ce problème. Par sa résolution l'auteur a essayé de constater:

- quels sont les facteurs du taux normal (naturel) de la croissance économique et comment celui-ci est calculé,
- quelles sont les suppositions d'un tel taux de la croissance économique,
- quelle est la croissance économique minimale et si cette croissance est souhaitable,
- comment on établi et en quoi consiste l'importance de la prétendue croissance économique d'équilibre,
- quelles sont les suppositions et les possibilités de l'acroissement economique selon le taux plus grand que normal, et
- quelle somme des investissements est indispensable pour l'assurance de la réalisation de la croissance économique anticipative et de quelle manière elle est calculée.

Lors de la résolution du problème établi, quelques questions, inévitables et ouvertes jusqu'à nos jours, sont apparus dans la science économique. L'auteur les rattache à ce problème c'est à dire au sujet de sa considération.